

O d g o v o r

na poslednja 3 pisma Tovarševa v l. 11., 12., 13.

(Konec.)

Dalje priterja T. str. 182 spodej v 12., da je naš rod v veri res slabši od prejšnjih, pa hitro tudi vpraša: Koliko je pa ljudska šola kriva teh zlegov ali djansko ali z zamudo? Naša ljudska šola še ni en rod stara . . . tedaj šola sedanjega rodu ni popačila.

Ta dokaz ima s korenom spodkopati ter popolno uničiti terpko ono očitaje v D., da je šola kaj kriva pešanja v dobrem. Pa oglejmo ga, morda se da cepin kje vanj zasaditi in zrušiti težka ta skala!

D. ne govori megleno ali skrivnostno, ampak jasno in do- ločno; ona nikjer ne terdi, da šola ljudstvo *pači* t. j. djansko in nalašč v slabo napeljuje; terdi pač samo to, da je šola pre- cej *kriva* pešanja v dobrem po napčni razlagi kerš. nauka in družih ondi navedenih pregreških v otročji odgoji. — Ali po T. ljudska šola še ni en rod stara, kako bi zamogla že ona kriva biti mlačnosti odraščenege rodu? — Res naš rod še ni imel sploh in povsod šol po sedanjem kraji s svetnimi učitelji za branje, pisanje i. t. d. (pa saj D. ne dolži, da bi ti šolski predmeti ljudstvo kazili in pačili, ker so sami na sebi pač nedolžni, člo- vek jih rabi in obrača na dobro ali na slabo) pa šolo za učenje kerš. nauka ima pri nas skor vsaka fara že vsaj *dva* rodu od tiste dobe namreč, kar so začeli zoper staro prejšnjo navado dušni pastirji sami otroke učiti za prvo spoved in sv. obhajilo po več tednov in mescev, vsaki dan v tednu, časi celó po dva- krat na dan tako ostro, da topejši niso do 15. leta smeli k božji mizi pristopiti. Mladina je imela tedaj v krajšem času gotovo toliko ur za kerš. nauk odločenih, če ne več, kakor v naših šolah; napeljevala se je, priganjala in deloma tudi učila sloven- ski brati; nekteri celó niso popred spuščali otrok k sv. obha- jilu, dekler niso znali brati. Niso li tedaj imele fare ostrih *šol* za kerš. nauk? Niso li ravno te šole *matere* priprava in pre- laz v današnje vsakdanje? Pa ravno po teh šolah, t. j. po napčni razlagi kerš. nauka v njih, se je jela širiti v nemarnost in zanikernost v dobrem. Kako to? Takrat namreč je gospo- doval, se košatil in šopiril v razlagi sv. vere prevzetni pa merzli um — pravi lutranski duh. Takrat so učili „aufgefärrtere

Seelforger ohne elende Casuistik ein reineres und echteres Christenthum, Gottes- und nicht Menschenwort mit gründlicher Aufklärung ohne Träumerei, Märchen und überspannter Imagination“. Učili pa so takrat „geläuterte Moral, eine Sittenlehre nach dem neuesten Fortschritte der Philosophie“, ter so imeli drugačo službo božjo: einen vernünftigen Gottesdienst, ganz gereinigte Andacht nach der Lehre Christi ohne Menschenmachwerk.*) Taki apostoli so vzeli ljudstvo vse pomočke za mehčanje serca: zasmehovala se je pogostna ustmena molitev, zaničeval sv. rožni venec z križevim potom, kteremu so hotli po sili postaje ali stacione spremeniti; odpravili so pogostna sv. obhajila, božja pota, vse bratovščine (celo presv. Serca Jezusovega je bila prepovedana); češčenje M. B. se je po vsi moči zatiralo, celó v pridgah zoper njo govorilo še po samotnih hribovskih farah. Da, lepih „štikelcev“ bi zamogel iz verjetnih še živih virov navesti, pa zakaj neki? saj je dosti, da vemo, kje je korenina današnje spačenosti. Tadanji rod je stermel in zdihoval nad slišanimi in videnimi rečmi, mladina pa se je veselo oklenila toliko prijetne „dispenze“ v molitvi, spovedih i. t. d., in tako je omerznila, da je jel plevel pšenico dušiti. Otroci tega rodú pa so še slabši postali in so menda ravno naš rod, njegov zarod pa ima šola z lesnik v žlahtno pleme spremeniti. Oni škodljivi duh je zdaj skor do dobrega premagan, samo v suhoparni in merzli razlagi kerš. nauka še nekaj straši. Manjka namreč *navode* k boljši, serce mehčavni, zravno pa se kupujejo posebno na dražbah katehetike, pridige in kateheze bolj ali manj v onem duhu pisane, ki se prijema nehoté človeka, če se ga še tako skerbno varuje.

Kolikor merzleje pa se razlaga kerš. nauk, toliko manj se prijema serca, toliko manj ga mehča in k dobremu nagiba; toliko manj vsajenih čednost se prime, toliko bolj pa poganja plevel, raste ternje hudega nagnjenja i. t. d.

Torej, ali ni res, da je *šola* z napčno razlago kerš. nauka bila precej kriva in je še, več ali manj, da kerš. življenje peša in hira? Ali ni dalje oni nasprotni dokaz v T. — *nerazletena* bomba brez vspeha?

T. zavrača str. 183 spodej v. 5. izrek v D. 12. str. 90, da izšolani ljudje sploh več znajo kerš. nauka, kakor neizšolani.

*) Te besede so vzete iz predgovorov nekterih nemških pridig in katehez natisnjenih od l. 1780—1820. Če že predgovor tako *cvete*, kak *sad* bo še le imela knjiga!

Pa T. navaja le učene, omikane ljudi, in ljudi po mestih; ali D. govori vse skozi samo od *ljudske šole* (posebno na kmetih, še od glavne želi bolj tečnega opisa od kakega večšega ravnatelja). Iz *ljudske šole* menda vendar ljudje ne prihajajo učeni in tako omikani, da bi si bili že pokvarili želodec z *oliko* in *omiko*, s *svobodo* in *prosto vestjo*! Da je ljudstvo po mestih bolj *nevedno*, bi tudi lahko dosti vzrokov naštel, pa jih ni treba. Ljudstva na deželi sploh pa po skušnjah dušnih pastirjev pri velikonočnem spraševanju storjenih vé in zna tisti del *več* kerš. nauka, ki je *hodil še v šolo* od onega, ki je zrastel *brez šole*. Da za to resnico lahko spričevala in poterčila dobim, stavim 100 goldinarjev na enega! Zamogel bi fare imenovati, v katerih ljudje čez 40 let skor *nič* ne znajo, *pod* 40 leti pa precej *dobro*, ker so se po novem učili.

Tretje pismo (T. str. 300) grabi terjenje v D. str. 90, da bi omehčanje serc kmali zboljšalo kerš. življenje, pa podkopaže zglede ondi v spričevanje navedene. Tako je delala po T. pri prvih kristijanin in še dela vdajlnih misijonih *milost bošja*. Da, zares! brez nje ne opraviš nič; ali ona razsvetljuje naj pred um, pa mehča tudi serce, in nagiba voljo; brez tega mehčanja in nagibanja bi še ona ne opravila nič. Marsikdo dobro vé, kaj ima storiti, pa ne stori, ustavljate se serce in volja; ali en sam potisljej od teh dveh, in glej! vse bo storil.

Resnice, da so zelo *nevedni* kristijani na Turskem vedno gotovi na boj za sv. vero, ne more po svojih mislih presekat, torej preskoči k popolno drugim mislim o zedinjenji z Rimom, česar D. še zinila ni. Hic Rhodus, hic salta! — T. str. 201 spodej od besed: *Ženski spol . . . meri na to, kakor bi bila D. samo mehčanje serca svetvala brez obdelovanja uma; ali D. vendar nikjer ne govori, da ima pobožnost izvirati bolj iz serčnih čutil kakor iz umovih vodil; D. nikjer ne zametuje uma (prosim lepo, berite skerbnejše oni spis!), ona zametuje le samo bistrenje uma brez mehčanja serca, tirja pa potrebno obdelovanje uma z skerbnim mehčanjem serca, kar se je že dva rodú skor popolnoma zanemarjalo. Nikar se pa ne bojite, ledenih serc naših otrok ne boste z naj večjo kurjavo nikdar tako vneli, da bi postali fanatiki, ker jih bode zmerzla okolica kmali ohladila.*

Čudno se mi pa še to zdi, da imenuje T. str. 205 ljudsko šolo *dete naj novejših časov, doma v protestantovskih deželah*

pa naseljeno tudi v katoliških deželah. S temi besedami se T. sam v obraz bije, ker dokazal je l. 1862 l. 21. in drugih, da je ljudska šola hčerka sv. kat. cerkve, tako stara kakor ona sama; jaz pa lahko pričam, da Luter sam je to spoznaval in z njim spoznavajo to resnico še vsi pametni in misleči protestantje, ki samo to terdijo, da so oni bolj *pospešili* šolstvo in vednosti sploh.

S temi versticami sem menda odvalil *skale* na spis „ljudska šola“ zavaljene; imel bi v „pretresovanji“ še marsikak *kriv* sklep *poravnati*, pa za majhne kamničke se ne menim, dosti je, da oni spis življenje ohrani in veljavo.

Pretres v T. ima po vsem obsežku menda naj bolj ta namen, da bi branil *šolo* zoper očitjanja v D., ter jo zopet obdal z odvzetim blišem; pa še celó božje vstanova n. pr. papeštvo in škofovstvo so imele svoje madeže v osebah, tako ima tudi šola svoje lise v osebah in njihovem delovanji. Dokler bomo pa mislili, da je šola *dobra* in *brezmadešna* samo zato, ker je *šola*, se ne bo gotovo nič popravljalo in boljšalo v njej.

Istinovič, učitelj.

Pomenki

o slovenskem pisanji.

XXXVII.

K. To menda vendar ni napak, da §. 15. č. e) pravim: Nébes Firmament, slóves Leumund, Ruhm, so wie auch čudez und čúdež Wunder, statt: *nebo, slovó, čúdo*, sind der Schriftsprache unwürdige Afterformen.

O. V staroslovenskem res ni brati teh oblik, in morebiti so nevédni pisatelji podaljšek *es*, s katerim se sklanjajo nekatere srednje imena na *o*: *nebo*, *pero*, *drevo*, *slovo* itd. pripeli tudi imenovavniku, in nekteri so ga premenili celó v *ez* p. *nebez*, *slovez* itd. Čudez nisem doslej bral nikjer; stsl. je bilo *čudo*, -*a* in -*esa*.

D. Časih smo ločili *nebo*, *a* (coelum), *nebo*, *esa* (palatum) in *nebesa* v množnini (coeli), in tako se dá morebiti v pomenu ločiti čudo in čudeš. Ali ste oblike *es*, *ez* in *eš* sploh zavreči v boljši pisavi, kakor n. pr. *Janes-ez-ež*, *Judeš*, *Herodeš*, *Pilatuš*?! Ali niso dobre in slovenske?